

SZATMÁRI GYÖRGYI

Hatalmas tenger – tengernyi hatalom

A tenger átlényegülése a 69. zsoltárban

Aki pillantotta már meg az Adria szikrázó kékségét, aki látta a Tirrén-tenger homokot kavarázó habos hullámain, aki hajóval a Fekete-tenger csöndes vizét szelte át, vagy szél verte hullámoktól dobált hajón ült az Északi-tengeren, annak a tenger konkrét földrajzi képződmény, ugyanakkor a szépség, a kihívás, a határtalan nyugalom vagy a végtelen kiszolgáltatottság érzését kiváltó, embert felülmúló hatalom képviselője is. A Zsoltárok könyvében lapozgatva hasonló megfigyeléseket tehetünk. Olykor a maga konkrétságában, földrajzi vonatkozási pontként jelenik meg (72,8; 107,3), máskor a tengerről szerzett emberi tapasztalat ihlette mögöttes jelentése dominál. E jelentéstartalmaknak a Zsoltárok könyvében fellelhető rövid áttekintése után a 69. zsoltár tengerképét vesszük közelebbről szemügyre, ahol ez a kép sok színnel jelenik meg, s e színek tónusának változása az imádkozó emberben épp az imádság által megvalósuló átalakulást érzékelteti.

1. A tenger arcai a Zsoltárok könyvében

A tenger terminológiájához tartozóan a héb. *yâm* előfordulásait, amely jelenthet tengert, tavat vagy folyót, patakot, valamint a *mayim* (vizek) és *mayim rabbim* (nagy vizek) megjelenéseit veszem figyelembe.

A tenger és a víz az ember környezetének természetes eleme.¹ A teremtett világ részeként Istennek alárendelt, megnyilvánul rajta

¹ Így nemegyszer konkrét földrajzi utalásként szerepel (pl. 72,8; 46,3; 81,8), vagy épp természetes mivoltában a nyugati határ jelölője (107,3), a teremtett világ része (pl. 24,2; 29,3; 33,7; 104,26).

Isten hatalma, engedelmeskedik Istennek,² magasztalja, dicséri teremőjét,³ és életet közvetít.⁴ Máskor – bár Istennek alávetettként, de – fenyegető mélységével negatív tartalmat közvetít, ellenséges, pusztító természeti erőként mutatkozik meg.⁵ Nagysága vagy mélysége egymástól elválasztó távolságot jelez.⁶ A víznek azonban nemcsak a nagysága vagy az ereje, hanem tehetetlen lágysága is feltűnik a zsoltárok képei között. Az emberi gyengeséget, fizikai vagy érzelmi okokból fakadó erőtlenséget ábrázoló hasonlatként⁷ vagy a szomorúságot, elkeseredettséget kísérő sírás metaforájaként⁸ szerepel a bibliai lírában.

A jelentéseknek ez a sokszínűsége is mutatja, hogy a vizek, a tenger a Zsoltárok könyvében önmagában nem pozitív vagy negatív tartalmú. Amint az, hogy a maga konkrétságában a *yâm* egyáltalán tengert, tavat vagy folyóvizet jelöl-e, csak a közvetlen kontextusból derül ki, úgy a fenti kifejezések pontos tartalma, jelentésük árnyalatai is csak a szövegösszefüggésben mutatkoznak meg. Sőt, amint a 69. zsoltár esetében látni fogjuk, egyetlen zsoltáron belül jelentésük több rétege szálalhat meg, többféle hangulatot, érzést, tapasztalatot, ezeknek a változását is megjelenítve.⁹

2. A tenger arcai a 69. zsoltárban

A kezdő és a záró képben is a tengert látjuk. A 2–3. versben a torkig (*nefes*) érő, lélegzettől (*nefes*) megfosztó, életet veszélyeztető, fenyegető mélységű vizekként (*mayim*), míg a zsoltár befejezéseként a 35. versben az Istent dicsőítő tengerekként (*yammîm*) jelenik meg, amely élettel teli (*w^ekol-rômēs' bām*). A veszély forrásából a Teremtőt magasztaló életteli kozmosz képe lett. Honnan a víznek ez az átlénygölése?

2 Ilyen értelemben jelenik meg a *yâm* pl. Zsolt 65,6; 77,20; 89,10; 135,6 helyeken. Hasonló tartalommal találjuk a *mayim* szót pl. Zsolt 18,12; 42,2; 65,10; 93,4; 114,8 versekben. Isten hatalma alatt állóként olykor mint ítéletének, igazságszolgáltatásának eszköze vagy mint tőle eredő próbatétel jelenik meg (pl. *yâm* Zsolt 78,53; *mayim* Zsolt 66,12).

3 Pl. *yâm* Zsolt 69,35; 96,11; 98,7 versekben, *mayim* Zsolt 148,4-ben.

4 Pl. Zsolt 1,3; 23,2.

5 Pl. *yâm* Zsolt 46,3; 68,23; 74,13k versekben, *mayim* Zsolt 18,17; 32,6; 93,4 helyeken.

6 Pl. Zsolt 68,23.

7 Pl. Zsolt 22,15; 88,18.

8 Pl. Zsolt 119,13.

9 Vö. Follis, Elaine R.: Sea, in Freedman, David Noel et al. (eds.): *Anchor Bible Dictionary*, Vol. 5, Doubleday, New York – London – Toronto – Sydney – Auckland, 1992, 1058–1059. Stadelmann, Luis I. J.: *The Hebrew Conception of the World. A Philological and Literary Study*, Analecta Biblica 39, Pontificio Istituto Biblico, Roma, 1970, 155–160. Clements, Ronald E. – Fabry, Hainz-Josef: *majim*, in Botterweck, G. Johannes – Ringgren, Helmer – Fabry, Heinz-Josef (Hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Bd. 4, Kohlhammer, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, 1984, 843–866. Ringgren, Helmer: *jām*, in Botterweck, G. Johannes – Ringgren, Helmer – Fabry, Heinz-Josef (Hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Bd. 3, Kohlhammer, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, 1982, 645–657.

A választ keresve a zsoltár egy átfogó bemutatására törekszem. A műfaj jellemzése mellett a zsoltár egy lehetséges tagolását mutatom be, amelynek segítségével az imádkozó helyzetét és az imádság változásait figyelve keresem a vizek, a tenger képeinek fel- és áttűnéseit, és e változások okát.

2.1. A 69. zsoltár műfaja és irodalmi formája

Mint a zsoltár egészét jellemző Yhwh-hoz intézett közvetlen megszólítások és az egyes szám első személyű igealakok gyakorisága is mutatja, egyéni könyörgésről van szó. Az első versek alapján (2–4. v.) a teljes kimerültség határán járó, az őt körülvevő veszéllyel szemben már-már eszméletét veszítő ember fohásza. A fojtogató és sodró erejű áradatban erejét veszítve, lecsukódó szemei előtt jelen helyzetének, majd múltjának képei peregnek le, s érzelmek áradatával borítják el: búnei szégyene (6. v.), a közösségért érzett felelősség súlya (7. v.), Isten iránti szeretetének környezete hitetlensége miatt megsebzett fájdalma (8–10. v.), kiközösítettségének megalázó magánya (9. 13. 21–22. v.), keserű harag, amely isteni bosszú után vágyik (23–29. v.) és amely szavakba öntve elcsitul. A fájdalom átadja helyét az eddig veszni látszott jövő reményének, és megjelenik az öröm és a hála érzése (30–37. v.).¹⁰

A szöveg felépítésének meghatározásában segítő néhány elem a következő.

A 2–19. v. alkotta részt az élet – *nefeš* – keretezi, a 2. v-ben torok, nyak jelentésben, a 19. v-ben életet jelentve. A 2–3. és 14b–16. v. közös nyelvtani alakja (imperativus+suff. sg. 1. – *szabadíts meg engem; hallgass meg engem*), közös szókincse (*‘lōhīm* – 2. és 14b; *mayim* – 2. és 16.; *b^ema^amaqê-māyim* [vizek mélységeibe] – 3b és 15a; *tāba’* [sülyed] – 3a és 15a; *šātaf* [elmerít] – 3b és 16a; *šibōlah* [vihár] – 3b és 16a) hasonló szerepre utal. Két kezdet, amelyben a zsoltáros jelen állapotát fenyegető vizek képével írja le.

A 14–19. v-ben az egyes szám második személyű imperativus dominál, és az isteni meghallgatás reménye és sürgető kérése hatja át, mely beszédmód a 20–22. v-ben ismét elbeszélésre vált, a zsoltáros jelen helyzete felé fordul, s a 6. v-hez hasonlóan a „te ismered” (*‘attāh yāda’ttā*) hivatkozással kezdődik. A 23–29. v. egészen új hangvétellű: az ellenségek eddig a jelen szorongatás okaiként szerepeltek, itt azonban ők a zsoltáros által remélt isteni cselekvés címzettjei. Az ítélet kérése ez. Éles ellentétben áll ezzel a 30–37. v. örömteli hálája, ahol a tenger – amint fentebb láttuk – a hódoló teremtet világ megjelenítője.

¹⁰ A zsoltár stílusa és az ábrázolt körülmények miatt Alonso Schökel a zsoltáros helyzetét a ciszternába vetett Jeremiához (vö. Jer 38) vagy a Síralmak könyve harmadik énekével mutatkozó rokonság miatt a fogságban gúnynak és üldözésnek kitett tekintélyes zsidóhoz hasonlítja. Vö. Alonso Schökel, Luis – Cecilia Carniti: *I Salmi*, Vol. 1, Borla, Roma, 1992, 1016–1017.

További szerkezetet meghatározó elemek a te (*'attāh*) és én (*'anī*) személyes névmások kiemelése a 6., 14., 20. és 30. versekben.

Az előbbieket alapján a zsoltár egy lehetséges tagolása:

2–19. v.: mély vizekben veszélyek között (jelen)

2–5. v.: vizek – szorongató helyzet

6–13. v.: tapasztalatok: „ismered bűnödmet”

14–19. v.: vizek – szabadítás kérése

20–29. v.: a keserűség kiáradása

20–22. v.: keserű tapasztalatok: „ismered gyalázatomat” (jelen)

23–29. v.: keserű harag: az isteni megtorlás kérése (jövő)

30–35. v.: szabadulás és hála (jövő)

36–37. v.: Sion jövője (kiegészítés)

Az irodalmi formát felhasználva a zsoltár szimbólumait – elsősorban a tenger és a vizek képét – vizsgálom meg, majd a tenger átlényegülésének okát keresve a zsoltár fenti szakaszainak néhány részletét emelem ki.

2.2. A víz átalakulása

A nyitó kép – a tengerrel való első találkozás – félelmetes, fojtogató. A nagy víz az ember legteljesebb kiszolgáltatottságának megjelenítője nemcsak jelenlétével, hanem az ember és víz kapcsolatát leíró igék használatán keresztül is. A vizek torkomig érnek (*bā'û mayim 'ad-nefeš* – 2. v.) és a vizek mélységébe estem (*bāt'î b'ema'naqqê-mayim* – 3b), minden mozgásban van. Az ember, aki befelé, a mélység felé halad, és a víz, amely a dagállyal emelkedve elborít. Nincs biztos pont, nincs szilárd talaj a lába alatt. Életének megszokott, ismert közegéből, a föld biztonságától elszakítva hanykolódik a viharban. Mintha a kozmosz erői fogtak volna össze ellene. A tenger nemcsak mélységével fenyegeti, hanem a vihartól korbácsolva kiismerhetetlen szeszélyének is kiszolgáltatva kell vergődnie tajtékzó hullámai között.

A 15–16. v-ben a kép konkrétabbá válik, s egy áttűnéssel a fenyegető vizek arcot öltve emberáradattá lesznek (vö. 5. v.), vihartól korbácsolt felszínén a gyűlölet tajtékos hullámaival. A kiinduló kép úgy tér vissza, hogy ezzel az átalakulással a kezdettől jelenlevő szituációt világossá tegye. A kapcsolat félreérthetetlen a 3. és a 15–16. v. szigorúan párhuzamos képei miatt, amely párhuzamot a 15b-ben megjelenő új elem töri meg, egyszersmind értelmezve a képeket:

3a elmerülök (<i>tāba'ttî</i>)	15a el ne merüljek (<i>'al-'etbā'âh</i>)
	15b szabadíts meg az engem gyűlölőktől
3b vizek mélységébe estem (<i>bā'tî b^ema^amaqê-mayim</i>)	15c és a vizek mélységéből (<i>ûmimma^amaqê-mayim</i>)
3c és a vihar elmerít engem (<i>w^ešibbōlet š^etāfātî</i>)	16a ne merítsen el ... vihara (<i>'al-tišť fēnî šibbōlet...</i>)

A kezdettel mutatkozó párhuzam mellett külön figyelmet érdemel a 16. v. hármas kérése. Az igék a mélység felé mozdulás fokozatait – elmerít, elnyel, bezárul fölöttem – érzékeltetve egyre kilátástalanabb helyzetet mutatnak be, és utolsó lépésként a mélység szájának bezáruló gödre képével (*beēr-pîhā*)¹¹ a végső pusztulás felé ragadnak. Az igék tagadó formája, a háromszoros ne, a reálisan felmért veszélyből való szabadulás nyomatékos és sürgető kérése; az újult erővel felhangzó ima szavai.¹²

A 30–35. v. formálta szakasz zárásaként jelenik meg a tenger, sőt tengerek az Istenre ismerők és őt dicsérők egyre szélesedő kórusához csatlakozva. Az önmagára kiszolgáltatottságában, és Istenre – a nép tapasztalatával összhangban – szabadítóként ismét ráismerő zoltáros hálaadása (31. v.) a megtapasztaltról tanúsodó lelkiület imája, amely másokat megszólít, ösztönöz (33. v.), hogy a közösségekben felelevenítse a hitet alapozó és emlékeztető megszólító tapasztalatot (34. v.); s a teremtett világ egésze, és benne minden élő dicsérje Őt (35. v.). Ezek a versek nem a szenvedésből megmenekült, hanem a szenvedésben álló (*kô'ēb* – 30. v.) embernek a szavai. Nem a körülményei változtak meg, hanem ő maga. A tenger átlényegülésének oka a teremtett világot szemlélő ember nézőpontjának változásában van: számára már nem a fenyegető veszélyt, hanem a hálát és Isten méltóságát hirdető teremtett világ képviselője.¹³

2.3. A tengert szemlélő ember átalakulása

A zoltáros – az imádkozó ember – lelkiállapotának változását, ami a tengert más megvilágításba helyezi, a zoltár fentebb bemutatott tagolása segítségével követjük nyomon.

¹¹ A *beēr* a Zsolt 55,24-ben a pusztulás gödreként, sírgödörként szerepel.

¹² Vö. Alonso Schökel, Luis: *Manuale di poetica ebraica*, Queriniana, Brescia, 1989, 77, 146.

¹³ A víz átlényegülésének kevésbé feltűnő, de a zoltár képének – és a zoltáros lelkiállapotának – változásához hozzátartozik a felszökő harag szavai között a 25. v. kérése: „Önts ki rájuk haragodat!” A *šfk* ige kifejezetten valamilyen folyékony anyag kiöntését, kitöltését jelenti. A 23–26. v. képei olyan óhajokat fogalmaznak meg, amelyekben az ellenségek tettei, szervei és környezetük groteszk módon eredeti funkciójukat veszítve ellentétes szerepűvé válnak. A leterített asztalul szolgáló bőr vagy ruhadarab foglyul ejtő csapdává, a szem vakká, a nemi szerv gyermeknemzésre képtelenné, a lakóhely lakatlanná legyen. Ebben a sorban az eddig az ellenségeket és gyűlöletüket megjelenítő vizek Isten áradó haragjává lesznek. Vö. Alonso Schökel: *I Salmi*, i. m. 1017–1019.

2–19. v.: mély vizekben veszélyek között

A szorongatott helyzetben levő ember panaszában nehéz volna a panasz egyetlen okát megjelölni, megpróbáltatást jelentő helyzetének mozaikjai lépcsőről lépésre rajzolódnak ki.

A nyitó kép (2–5. v.): egy magányos alak vihartól kavart, hullámzó, iszapos vízben vergődve. Úgy tűnik, egyedül van küzdelmében, Istenhez kiáltva, rá várakozva. Mintha még Isten sem volna jelen. A víz nem egyenletesen körülölelő közeg, hanem mozgásban van. A képek erővel telítettek. Emelkedik a víz (2b), már nyakig (*nefeš*) ér. Az élete (*nefeš*) a tét. Az ember lábával keresne sodrottságában támaszt, szilárd alapot, olyan pontot, ahol lábát megvethetné. A *mā^omād* kifejezetten olyan stabil helyet jelent, amelyen állni lehet.¹⁴ Jelen helyzetében ilyen nincs, az iszap mély, bizonytalan (3a), kicsúszik az ember lába alól a talaj, mind jobban elveszíti biztonságát. Az elmerülést leíró *tb'* ige (3a,15a) meglehetősen ritkán szerepel az Ószövetségben. Egyik előfordulása a ciszternába vetett Jeremiás tapasztalatát írja le (Jer 38,6.22). A Siralmak könyvében az elpusztult város képe (Siralm 2,9). Figyelemre méltó előfordulása még Kiv 15,4, ahol a választott népet üldöző egyiptomi seregek sorsa, s hasonlóképpen Zsolt 9,16-ban Sion ellenségeire vonatkozik.

A partot, a szárazföldet vagy a zsoltáros törekvésének irányát nem látjuk. Nem valahová tart, nem látja, merre törekedjen, s bár küzd, egyre mélyebbre merül (3. v.), beborítják a körülötte csapkodó hullámok. A 4. v-től a külső szituációról az ember belső állapotára irányul a figyelem. Kiáltozó, aki csak távolról remélhet segítséget. A külső veszélyt, a nyakig (*nefeš*) érő vizeket, belső nehézségek súlyosbítják. Érzékszervei, amelyeket eddig erejét megfeszítve a remélt szabadítás elérésére állított szolgálatba, elfáradtak, egyre fogy annak reménye, hogy általuk talál szabadulást. Teste – amellyel fenntartani igyekezett magát – elfáradt az erőfeszítéstől, torka berekedt, s távolba tekintő, valakinek az érkezését váró tekintete elhomályosult. Szava és tekintete nem képes áthatolni a mély távolságot, amelyet az elborító hatalmas vizek megjelenítenek. A kimerültségnek és a fogyatkozó reménynek ezen a pontján nem a szabadító érkezik, hanem a fáradt szem előtt sokaság jelenik meg (5. v.), üldözőinek tengere.¹⁵ Velük szemben hangsúlyozza végtelenségét: ok nélkül, jogtalanul szenved üldözést. Amint McCann megjegyzi, az 5c nem feltétlenül jelenti azt, hogy lopással vádolnák, inkább arra utal, hogy olyasmint rónak fel neki, amit nem tett.¹⁶

A második képben (6–13. v.) az öt körülvevő veszély értelmezése, a bűnös vagy igaz mivolt áll a középpontban, belső küzdelme tárul fel. Eddig üldözői hamis vádjával szemben róluk beszélve védekezett, most épp e vádakkal szemben fordul Istenhez: „Isten, te ismer-

14 Pollák Kaim: *Héber-magyar teljes szótár*, k. n., Budapest, 1881, 207.

15 A hasonlat, amellyel itt az ellenségek nagy számát érzékelteti, Zsolt 40,13-ban bűnbevallásként a zsoltáros vétkeinek képe.

16 McCann, J. Clinton Jr.: *The Book of Psalms. Introduction, Commentary, and Reflections*, in Keck, Leander E. et al. (eds.): *The New Interpreter's Bible*, Vol. 4, Abingdon, Nashville, 1996, 641–1280, 952.

red balgaságomat”, te és nem ők ismerik, amiben vétkeztem. Isten az, aki egyedül bizonyul igaz vádlónak. Az első szakaszban oly távolinak tűnő Isten, akitől egy tenger választotta el, aki után hiába kiáltozott, s akit hiába keresett tekintete, a bűnbevallás felkiáltásától a közösségért vállalt felelősség szavaiban (6–10. v.) intenzíven jelen van. Egyrészt az istennevek változatos előfordulása, másrészt a sg. 2. m. suffixumok gyakorisága által. Isten eddig szereplő *’elōhîm* (2., 4., 6. v.) megjelölése mellett a személyes *’ādōnāy* (7a),¹⁷ az ünneplés *Yhwh šēbāôt* (7a) és a nemzeti színezetű *’elōhē Yisraēl* (7b) is megjelenik. Bűnbevallása által életének szociális és vallási közege kerül előtérbe. Nem csak személyes sorsát (vö. 10. v.) érintik elhibázott lépései. Nem tudatos szembefordulásról vagy lázadásról vall Istennel szemben, sem nem az ember általános állapotáról. A balgaságom (*iwwaltî*) és vétkeim (*’ašmōtay*) inkább elhibázott cselekedetre utalnak. A vallomásban nem maga a tett vagy a konkrét vétek, mint inkább annak következményei kapnak nagyobb figyelmet, vagyis az a hullámverés, amelynek balgasága okozója lett. A szakasz uralkodó kifejezése a gyalázat, szégyen (*herpâh* – 8., 10., 11. v.),¹⁸ amely héber kifejezés rágalom, gúnyolódás jelentéssel is bír (vö. 12–13. v.). A szenvedésben – és nem a rágalmazók vádjával szemben – vallja bűnösnek magát. A hagyományos meggyőződés képviselőjeként, bár az emberi vádakkal szemben vétlennek tudja magát, de ha szenved, annak bűnössége kell legyen az oka.¹⁹ Ez a bűnbevallás annak a bizalomnak a kifejezése, amelyre a 14. v-től a szabadulás kérésével alapoz. Ez a bűnbevallás hitelesíti a szakasz következő verseit. Szembetűnő, hogy a személyét érő szidalom, gúny és szégyen nem vétkeiért, hanem éppen ellenkezőleg, a bűnbánat gyakorlásáért (12–13. v.), Isten házáért (10. v.), Istenért (8. v.) éri őt. Igazként, a bűnbánatra kész hit képviselőjeként vált kiközösítetté, elutasítottá (9. v.), a közösség szemében szociális értelemben halottá, idegenné. A szakasz záró képe a kapuban ülőkkel (*yōšēbē šā’ar*), akik a peres ügyekben tanácsot tarthatnak, az előző szakasz befejezéséhez (5. v.) hasonlóan jogi helyzetet idéz. A vers párhuzama érzékelteti, hogy a városi előljárók éppúgy elutasítják őt, mint a korhelyek. Személyes megpróbáltatása, magányos küzdelme fájdalmát az Isten népéért való aggodalom fokozza, hogy az igaz szenvedése nehogy reményüket vesztetté, kiábrándulttá tegye az Istenben bízókat, az őt keresőket (7. v.). A teljes kirekesztettség közepette a magányos küzdelemben végső soron szenvedésének oka maga Isten, ezért joggal fellebbezhet hozzá szabadításért.²⁰

17 A LXX több kéziratából hiányzik.

18 Ami még visszatér majd a 20. és 21. versekben.

19 Vö. Ravasi, Gianfranco: *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione*, Vol. 2, EDB, Bologna, 2008, 418. McCann: *The Book of Psalms*, i. m. 952.

20 A szakasz és különösen a 10. v. témája miatt Kr. e. 6. századnak – vagy pedig átdolgozásnak – vélik a zsoltárt, amely mögött a fogságban a templom lerombolására gondoló, vagy közvetlenül a visszatérés után a templom újjáépítéséért fáradozó személy áll. Lásd még a zsoltár kiegészítésének tartott 36–37. verset is. Vö. Alonso Schökel: *I Salmi*, i. m. 1021. Ravasi: *Il libro dei Salmi*, i. m. 419.

A harmadik szakaszban (14–19. v.) visszatér a pusztító vizek képe. De már a szabadítás sürgető, új erővel telt kéréseként. Ahogy az előző szakasz is egy szembeállításal kezdődött (az első szakasz jogtalan üldözőinek róla alkotott képével állította szembe Isten emberismeretét – 6. v.), most ismét egy ellentét határozza meg a szakasz tónusát. Az „én pedig” (*wa'ānī*) bevezetéssel önmagát az előző beszélőkkel ellentétes párhuzamban mutatja be. Ők róla és ellene beszélve (13. v.) Isten gyalázói (*hōrefêkâ* – 10b) voltak, ellenben a zsoltáros Istenhez imádkozó, hozzá könyörgő (*tefillāṭī-l'kâ* – 14. v.). A könyörgés két párhuzamos képben – két lélegzetben – fakad fel. Mindkét részben az isteni meghallgatás, odafordulás kérését (14. és 17–19a v.) annak a veszélynek leírása követi, amelyből szabadulni vágyik (15–16. és 19b v.). Az ellenségektől, üldözőktől reméli szabadulását (15b és 19b), akiket a 15b értelmező közbevetése a kezdettől fenyegető árral azonosít. A vizek átlényegülésének fordulópontja ez a szakasz, ahol az ellenségek tengere között a zsoltáros Istenhez könyörög. A nagyon személyes hangvételű könyörgés közösségi tapasztalatra alapoz, amit az isteni attribútumok halmozása érzékeltet a 14. és a 17. v-ben. A 14. v-ben a kegyelem idején (*'ēt rāṣôn*), nagy irgalmadban (*b'ērāb-hasdekā*) és szabadításod hűségében (*b'emet yiš'ekā*), a 17. v-ben a jó a te irgalmad (*tōb hasdekā*) és nagy könyörületed szerint (*k'ērōb rahāmêkā*) kifejezésekkel jellemzi Istent. A *rāṣôn* Isten tetszését, kegyét, gyakran liturgián keresztül megnyilvánuló jóságát fejezi ki. A *hesed* Istennek a szövetségese felé megnyilvánuló, ajándékozó jóakarata, amelyből öröm, remény és élet fakad.²¹ Az *'emet* szintén Istennek övével való kapcsolatát jelöli, és szilárdságát, hűségét fejezi ki, amely szabadító tettein keresztül válik felismertté választottai számára. A *rahāmīm* pedig a ragaszkodás, mély gyöngédség kifejezése. E kifejezések mindegyike a zsoltáros azon tapasztalatát idézi fel, amelyben Istent közösséget akarónak, vele és érte levőnek ismerte meg (vö. Kiv 34,6), s amelyet most újra szeretne felfedezni.²² Ennek a reményteli váagnak a sürgető szavai halmozódnak a szakasz végén: hallgass meg (17., 18. v.), tekints rám (17. v.), ne fordítsd el arcodat (18. v.), siess (18. v.), légy közel (19. v.) szabadíts/válts meg (*g'ālāh* – 19. v.). Az utóbbi *g'l* ige a kivonulás eseményéhez kapcsolódó szövegekben szerepel gyakran. A családi, közösségi kapcsolat, az összetartozás kifejezése azért is, mert alapvetően a családi jog körébe sorolható szakkifejezés. Elsősorban a szegénysége miatt tulajdonát, földjét vagy saját személyét eladó rokon kiváltását jelölte (vö. Lev 25,25., 47–49), de a vérbosszú végrehajtására is vonatkozott (vö. Szám 35,19). Még nagyobb nyomatékot ad a szabadítás reményének a 19. v-ben szereplő *pāh* (megment, megszabadít), amely a *g'l* igéhez hasonlóan gyakori a kivonulás hagyományában. A kifejezés az Ószövetségben mindig élő személy, sohasem tárgy vagy föld megváltására vonatkozik, az elnyo-

21 Pl. Szám 6,24–27; Zsolt 51,3.

22 Vö. Guillet, Jacques: *Kegyelem*, in Léon-Dufour, Xavier (szerk.): *Biblikus teológiai szótár*, Szent István Társulat, Budapest, 1972, 723–729, 724–725. Alonso Schökel: *I Salmi*, i. m. 1022. Ravasi: *Il libro dei Salmi*, i. m. 422.

mott helyzetben lévő megmentését, a szolga kiváltását írja le.²³ Ekként áll Isten elé a zsoltáros is, rászorulónak, ugyanakkor Isten mellett szabadon elköteleződőnek nevezve magát a szolgád (*'abdekā* – 18. v.) szóval. Ez a szakasz nemcsak a háborgó vizek képe miatt áll párhuzamban az elsővel, hanem a *nefeš* használata által is. Ott a torok, nyak (2. v.) jelentésben állt, amelyet vizek vesznek körül, s amelyeket nem tud leküzdeni, hogy Istent elérje. Itt a zsoltáros élete (19. v.), amely Isten közelségét reméli, hívja, bennfoglaltan kifejezve, hogy a távolság mégsem áthidalhatatlan, Isten legyőzheti azt.

20–29. v.: a keserűség kiáradása

Az egész keserűség uralta szakaszból hiányoznak az istennevek. Isten jelenléte a vád és a gonoszok remélt bűnhődésének kiáradása alatt csak a te személyes névmás (20., 27. v.) és a sg. 2. m. suffixumok (20., 25., 27., 28. v.) használata által érzékelhető.

A 6. v-hez hasonlóan a „te ismered” kifejezéssel folyamodik Istenhez a zsoltáros. Ott bűnbevallásán keresztül ellenségeivel szembeni ártatlanságának érveit vezette be. Itt ugyanez a szembenállás lesz a téma az első szakaszban (20–22. v.), de az üldözőkkel szembeni vád a domináns, az ő vétkeességük igazolása a cél, akik az igaz gyalázatának (*herpâh*) okai, akik gúnyolják őt. Összetörve, nyomorultságában szájalomra méltóként nemhogy vigaszt nem talált (21. v.), de esdeklésére kegyetlenség, erőszak és megalázás volt a válasz (22. v.). Ebből a keserű tapasztalatból ömlenek ki a keserű harag szavai a második szakaszban (23–29. v.). A szavak kegyetlenségnek, mint amilyen kegyetlen volt az ellenfelek bánásmódja. Kérései visszhangozzák azok korábbi tetteit. „Asztaluk legyen törre, kelep-cévé” (23. v.) válasz a gonoszságra, amely a szomszédnak nem az osztozásra kész vendégszeretet ételét és italát adta, hanem kegyetlen tréfát űzött a szomszédjával (22. v.). Akik kirekesztették őt a közösségből (9. v.), legyenek otthontalanná, gyermektelenné (24. 26. v.). A zsoltáros gondolkodása itt is őrzi a retribúció korabeli felfogását, bűnük következménye nemcsak az elkövetőt, hanem a leszármazottakat is érinti.²⁴

Kontrollálatlan düh? Vagy a szemet szemért elv alkalmazása? Imádság? Az Isten jelenléte – amelyet a zsoltáros vágyott – őszinteségre ösztönöz. Ahogy önmagáról őszintén vallott (6. v.), most őszintén tárja fel ellenségeivel szembeni érzéseit. Azonban sehol nem hangzik el olyan szó, amelyben a zsoltáros bosszújának terve vagy közvetlen nekik címzett szidalma szólalna meg. Isteni igazságszolgáltatást kér, s kérésének döntő indoka a 27. v-ben hangzik el. Az üldözők magatartása hamis istenképről árulkodik. Az, hogy valakit Istentől sújtottnak – büntetését elszenvedőnek – látnak, nem jogosítja fel őket arra, hogy üldözzék és gyalázzák, megnövelve ezzel

23 Dentan, Robert C.: Redeem, Redeemer, Redemption, in Buttrick, George Arthur et al. (eds.): *The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia*, Vol. 4, Abingdon, Nashville, 1996, 21–22.

24 Vö. Kiv 20,5; Szám 14,18; Zsolt 109,10–11.

szenvedését. „Ha az emberi bűn indokolja az isteni ítéletet, nem indokolja azonban a felebarát üldözését, ami az isteni jog és bírói hatalom kisajátítása lenne.”²⁵ Sőt szembe fordulás azzal az Istennel, aki az elnyomottak és szegények mellé áll (vö. 14., 17–18. v.), s elnyomottságukban, szolgaságukban szabadítójuk volt (vö. Kiv 3, 7–9). A végső kérés mint legnagyobb büntetés: ne jussanak igazságodra (*w'al-yābō'ū b'ešidqātekā* – 27b). A zsoltáros kérése, hogy azok, akik nem ismerik fel a kiszolgáltatott szükségét, megfélemlítve arról, hogy maguk is Isten szabadítására szorultak/szorulnak, azoknak ne legyen része ebben a szabadításban, amelyben Isten igazsága (*šēdāqāh*) nyilvánul meg. Ugyanerre utal a 28. v-ben az „élők könyve”, amelybe az igazak iratnak.²⁶ Az igazság kibontakozásának akadályai ők, s az akadálnak kell elhárulnia. A remélt isteni haragnak az eszkatologikus távlatokra nyitott megfogalmazása az igazak/gonoszok sorsának klasszikus retribúciós elképzelése talaján áll.²⁷ Az ítélet forrását a 25. v. kettős képével szemlélteti. Az isteni harag kiömlik (*šfk*), mint a víz, és heves, mint a tűz. Ismét megjelenik az áradat képe, de míg kezdetben az ellenségek gyűlölete és üldözése jelent meg fullasztó vizek tömegeként, addig itt Isten haragja árad ki, hogy megsemmisítse az előbbieket.

A vizek átlényegülésének ezt a fázisát a harmadik rész derűs, békés képei követik. Isten hatalma a vizek fölött nemcsak abban nyilvánul meg, hogy veszélyéből megszabadíthat, hanem ő az, aki kiönti, kiárasztja.

30–35. v.: szabadulás és hála

Az ártatlanul üldözött haragos, de az ítéletet haragjában is Isten kezébe helyező imáján keresztül elérkezik a megnyugváshoz, amely a maga helyzetét feltáró és életét teljes bizalommal Isten kezébe helyező vallomásban fogalmazódik meg (30. v.). Az „és én szegény vagyok” bevezetés a már ismert módon az üldözők elbizakodottságával ellentétben a zsoltárost Isten előtt alázatosan állónak mutatja be. Azonban már nem jelen szorongatását szemléli, hanem jövődő szabadulását, amikor a mélységbe süllyedés helyett (3. v.), az isteni szabadításnak köszönhetően (*šgb* – felemel, magas, szilárd helyre helyez), felemelkedik. A szakasz bővelkedik Isten megnevezésében (*lōhīm* – 30., 31., 33. v.; *Yhwh* – 32., 34. v.), amely jelenlét a hála és öröm (31., 33., 35. v.) választ váltja ki. A horizont egyre távolul. Előbb a zsoltáros (31. v.), majd az ő tanúságának köszönhetően a szegények (*anāwīm* – 33. v.), s végül a teremtet világ (35. v.) dicsóítja Istent. A szegények azok, akik kiszolgáltatottként Istenben bíznak, s akiknek ez a bizalma épp az igaz üldözése miatt féltett volt (7. v.), most a szenvedő igaz példáján megerősödve hirdeti az életet. A vizek utolsó megjelenése a zsoltárban (35. v.) a Teremtőt dicsérő kozmosz része. Ami fenyegető volt, az most a szabadulás tanúja és hirdetője.

25 Alonso Schökel: *I Salmi*, i. m. 1024. (Saját fordításom – Sz. Gy.)

26 Vö. Kiv 32,32–33; Iz 4,3.

27 Vö. Ravasi: *Il libro dei Salmi*, i. m. 427–429.

36–37. v.: Sion jövője

A szabadulás élménye a fogságból való szabadulás tipikus szó-készletével és Júda újjáépülésének témájával a szenvedő igaz fel-emeltetésének kollektív értelmet ad. A zsoltár e kiegészítése Isten szabadítását a föld birtokbavételével és az öröklés említésével az atyáknak adott ígéretek perspektívájába helyezi, s azzal szembesít, hogy Isten ígérete élő és szenvedő szolgálín keresztül valósul meg.

A hatalmas tengertől, vizek mélységétől fenyegetett zsoltáros tekintetében a tenger megszelídült. Ami életet veszélyeztetett, élettel teli tanúja lett a teremő és szabadító Istennek. Az isteni hatalom jelévé vált. A tenger mélységétől fenyegetve, az Istentől elszakított-ság már-már reménytelen helyzetében az imádság által helyzetét, önmagát, környezetét szemlélve már ismert, mégis új módon fedezte fel Isten jelenlétét. Nem messziről érkező szabadítónak, akire oly kétségbeesetten várt. Érte viselt szenvedése közepette, üldözői keltette keserűségét és haragját kiöntve, az ítéletet – helyzetek és emberek fölött – Isten kezébe helyezte. Büntetést kérve felismerte és elfogadta, hogy ellenségei sorsa éppúgy, mint sajátja, Isten kezében van. Annak a kezében, aki az eget és a földet alkotta, akit a tenger és benne az élet teremőjeként tisztel és dicsér. A kozmosz magasztalásába önmaga dicséretét adó embernek megadatott, hogy Istent vélt távollétében is „te”-nek szólítsa, és e megszólításban újra és újra a mélységbe hatolóként, a szenvedés közepette közel levőként és a szenvedés által is életadóként (vö. 33. v.) ismerje fel. A távollét jelenlétté lett. Az elválasztó hatalmas tenger a tengernyi – végtelen – szerető hatalom tanújává.

Irodalom

- Alonso Schökel, Luis: *Manuale di poetica ebraica*, Queriniana, Brescia, 1989.
 Alonso Schökel, Luis – Carniti, Cecilia: *I Salmi*, Vol. 1, Borla, Róma, 1992.
 Botterweck, G. Johannes – Ringgren, Helmer – Fabry, Heinz-Josef (Hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Bd. 3–4, Kohlhammer, Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz, 1982–1984.
 Buttrick, George Arthur et al. (eds.): *The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia*, Vol. 4, Abingdon, Nashville, 1996.
 Freedman, David Noel et al. (eds.): *Anchor Bible Dictionary*, Vol. 5, Doubleday, New York – London – Toronto – Sydney – Auckland, 1992.
 Léon-Dufour, Xavier (szerk.): *Biblikus teológiai szótár*, Szent István Társulat, Budapest, 1972.
 McCann, J. Clinton Jr.: The Book of Psalms. Introduction, Commentary, and Reflections, in Keck, Leander E. et al. (eds.): *The New Interpreter's Bible*, Vol. 4, Abingdon, Nashville, 1996, 641–1280.
 Pollák Kaim: *Héber-magyar teljes szótár*, k. n., Budapest, 1881.
 Ravasi, Gianfranco: *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione*, Vol. 2, EDB, Bologna, 2008.
 Stadelmann, Luis I. J.: *The Hebrew Conception of the World. A Philological and Literary Study*, Analecta Biblica 39, Pontificio Istituto Biblico, Roma, 1970.